

ՀՏԴ 911.3

Աշխարհագրություն

Վահագն ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ

ԵՊՀ Սոցիալ-տնտեսական աշխարհագրության ամբիոնի վարիչ

ԱՇԽԱՐՀԻ ԿԼԻՄԱՅԱԿԱՆ ԱՌՈՂՋԱՐԱՆՆԵՐԻ
ՏԵՂԱԲԱՇԽՄԱՆ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Կլիմայական առողջարանները համալիր տարածքներ են, որտեղ իրականացնում են առողջապահական, կլիմայաթերապևտիկ և հանգստի գործառույթներ: Դրանց գործունեությունը միտված է հասարակության առողջության վերականգնմանն ու պահպանմանը, հանգստի կազմակերպմանը: Առողջարանների տեղաբաշխումը պայմանավորված է բնական պայմաններով և ռեսուրսներով, որոնց մասին անդրադարձ է կատարվում հոդվածում:

Բանալի բառեր՝ առողջարան, կլիմայաթերապևտիկ բուժում, լեռնակլիմայական առողջարան, ռեկրեացիոն զբոսաշրջություն, տարածքային կուրորտ, համաշխարհային կուրորտ:

В. Григорян

**ГЕОГРАФИЧЕСКОЕ РАСПРЕДЕЛЕНИЕ КЛИМАТИЧЕСКИХ
КУРОРТОВ МИРА**

Климатические курорты - это комплексные территории, где они выполняют оздоровительные, климатотерапевтические и рекреационные функции. Их деятельность обусловлена восстановлением и поддержанием здоровья населения, организацией отдыха. Расположение курортов обусловлено природными условиями и ресурсами, о которых говорится в статье.

Ключевые слова: восстановление, экономическое развитие, классификация, неравномерное распределение, природный фактор, антропогенный фактор

V. Grigoryan

**PLACEMENT OF THE POPULATION AND SETTLEMENTS AND
THE PROBLEM OF TERRITORY DEVELOPMENT IN THE
REPUBLIC OF ARMENIA**

The modern picture of the location of the population and settlements in the Republic of Armenia was affected by historical, natural-geographical, socio-economic and other factors. Due to the latter, the territory of the Republic of Armenia stands out with highly unequal,

focal location of settlements and population. The article deals with the location of the population and settlements in the Republic of Armenia and the issues of the degree of appropriation of the area related to the latter.

Key words: Resettlement, economic development, settlements classification, unequal distribution, natural factor, anthropogenic factor

Խնդրի դրվածքը: Առողջարանային կլիմայաթերապևտիկ բուժումը կարևոր տեղ է զբաղեցնում ժամանակակից առողջապահության համակարգում: Կլիման հանգստացնում և առույգացնում է նյարդային համակարգը, նպաստում է կյանքի համընթաց գործնականությանը, բարձրացնում դիմադրողականությունը: Առողջարանների աշխարհագրական տեղաբաշխման ուսումնասիրությունը տարբեր երկրներում և տարածաշրջաններում միշտ էլ եղել է արդիական թեմա:

Ինչպես հայտնի է զբոսաշրջությունը հանդիսանում է համաշխարհային տնտեսության համաչափ զարգացող ճյուղերից և իր գործունեությամբ ազդում է երկրի տնտեսության առանցքային ճյուղերի և քաղաքակիրթ հասարակության կյանքի բոլոր կողմերի վրա:

Աշխատանքի վերլուծությունը: Առողջարանը հիմնադրվել և օգտագործվում է բուժման, բուժիչ վերականգնողական, հիվանդությունների կանխարգելման, առողջության պահպանման նպատակներով. բնության որոշակի պահպանվող տարածքում, որտեղ առկա են բնական, առողջարար ռեսուրսներ, անհրաժեշտ գործող շինություններ և շենքեր, ենթակառուցվածքային օբյեկտներ, ստեղծվում են առողջարաններ: Կլիմաթերապիան բուժական մեթոդների համալիր է, որն օգտագործում է օրգանիզմի վրա ազդող կլիմայական ու եղանակային գործոնները, ինչպես նաև որոշակի կլիմայական լոգանքներ: Կլիմայի բուժիչ-վերականգնողական ազդեցությունն օրգանիզմի վրա առանձնանում է բնական մի շարք գործոններով. վայրի՝ ծովի՝ մակարդակից ունեցած բարձրությունը, ծովից ունեցած հեռավորությունը, ջերմաստիճանը, մթնոլորտային ճնշումը և շրջանառությունն ու օդի խոնավությունը, արեգակնային ճառագայթման ակտիվությունը և այլն: Տարեցտարի մեծանում է հետաքրքրությունը կլիմայական առողջարանների նկատմամբ, քանի որ հանգիստն իրականացվում է բազմատեսակ բուժիչ և կոսմետիկ միջոցառումներով՝ օգտագործելով բնական ռեսուրսներ՝ ծովային ջուր և օդի ջերմաստիճանը: Ինդուստրիայի այս տեսակը սրընթաց զարգանում է շատ երկրներում: Գործում են կլիմայական առողջարաններ, որտեղ կլիմայական բուժմանը զուգընթաց կատարվում են բազմատեսակ մերսման փորձեր, ֆիզիոթերապիա և հանգստացնող-թուլացնող պրոցեդուրաներ [3]:

Առողջարաններն իրենց մակարդակով դասակարգվում են երկու խմբում՝ տարածքային (տեղական) և համաշխարհային: Տեղական են

համարվում այն առողջարանները, որոնց գործունեությունը սահմանափակվում է երկրի ներքին առողջարանային զբոսաշրջության պահանջարկով: Համաշխարհային են այն առողջարանները, որոնց գործունեությունը ներառում է ոչ միայն ներքին, այլ նաև արտաքին տարածաշրջանների առողջարանային զբոսաշրջության պահանջարկը: Այս բոլորը կախված են աշխարհագրական դիրքից, կլիմայական պայմաններից և առողջարանային ենթակառուցվածքներից [4]:

Բնական-բուժիչ գործոնների ազդեցությունը և դրանց օգտագործումը առողջարանային բուժման, ինչպես նաև բուժիչ թերապիայի նպատակներով, առաջարկում են առողջարանային լրացուցիչ գործառնություններ՝ հանգստի և ժամանցի կազմակերպում: Եվրոպական ամենահայտնի կլիմայական առողջավայրերը (առողջարաններ) միաժամանակ հանդիսանում են դասական զբոսաշրջային կենտրոններ: Կլիմաթերապիայի զարգացման առաջատարներն են՝ իտալական Լագուր ափը (Իմպերիա, Սան Ռեմո), Միցիլիան ու Սարդինիան՝ Իտալիայում: Բուլղարիան հանդես է գալիս ծովափնյա հանրահայտ առողջարաններով՝ Ալբենա և Վառնա, ինչպես նաև լեռնակլիմայական՝ Սոֆիայի շրջանում Ռիլա լեռների լանջերը: ՌԴ-ն բնակլիմայական առումով շատ խայտաբղետ է, որը մեծ դեր է խաղում առողջարանների (առողջարանների) ձևավորման գործում: Լեռնային կլիմաթերապիայի կարևոր շրջան է Կովկասյան ջրբաժան լեռնաշղթայի հյուսիսային լանջերը, Միջինուսական բարձրությունում անտառային առողջարանները: Մեծ տարածում են ստացել մերձլճային և մերձծովյան կլիմայական առողջարանները (Բայկալ լճի և Սև ծովի ափամերձ գոտիներ):

Եվրոպայում մերձծովյան կլիմայական առողջարանների քանակով բացարձակ առաջին տեղում է Ֆրանսիան: Մեծ գրավչությամբ աչքի են ընկնում Միջերկրածովյան Լագուր ափը (Ռիվերան)՝ Նիցցա, Սան-Տրոպեզ, Կանն, Անտիբ:

Ամերիկյան մակրոտարածաշրջանն իր կլիմաթերապիայի հնարավորություններով զիջում է միայն եվրոպական մակրոտարածաշրջանին: Այլ մակրոտարածաշրջաններից զբոսաշրջիկների մեծ մասն ամերիկյան առողջարաններ է մեկնում հանգստի և զվարճանքի համար, այն դեպքում, երբ ամերիկացիներն իրենց տարածաշրջանում մեկնում են առողջարաններ միայն վերականգնվելու և բուժման նպատակներով: ԱՄՆ-ի կլիմայական առողջարանային շրջանների շարքում առանձնանում են լճայինը՝ Շամփլեյն լճի առափնյա առողջարանային գոտին և մերձծովյանը՝ Ֆլորիդայի (Մայամի, Մայամի բիչ, Քի Ուեստ) և Կալիֆոռնիայի (Սանտա Ռոզա, Սանտա Բարբարա, Սանտա Անա, Սանտա Կատարինա) առողջարանային գոտիները:

Ասիա-խաղաղօվկիանոսյան կլիմայական տարածաշրջանում արագ զարգացել է մերձծովյան առողջարանային զբոսաշրջությունը, որն աչքի է ընկնում բուժառողջարարական գործառնությամբ: Այս մակրոտարածաշրջանում

առանձնանում են երեք ենթագոտիներ՝ թայլանդյան (ցամաքային՝ Պատայա, և կղզային՝ Փիու), ֆիլիպինյան (Բակոլոդ, Դավաո) և ավստրալիական: Զբոսաշրջիկներն այստեղ այցելում են գերազանցապես հանգստի և զվարճանքի նպատակներով: Զբոսաշրջության այս տեսակով համեմատաբար զիջում է մերձավոր-արևելյան մակրոտարածաշրջանը: Զբոսաշրջիկներին ավելի շատ հետաքրքրում են այս տարածաշրջանի պատմամշակութային արժեքները: Անհրաժեշտ է նշել այն հանգամանքը, որ տարածաշրջանի տարբեր երկրներ հաճախ ունենում են անկայուն քաղաքական իրավիճակ (Սիրիա, Իրաք, Լիբանան, Եմեն, Հորդանան), որը խոչընդոտում է զբոսաշրջությանը:

Չափազանց հետաքրքիր և բազմազան են հարավասիական մակրոտարածաշրջանի ռեկրեացիոն-զբոսաշրջային հնարավորությունները: Տարածաշրջանի յուրաքանչյուր երկիր՝ Հնդկաստան, Նեպալ, Պակիստան, Մալդիվներ, Շրի Լանկա, աչքի են ընկնում իրենց առանձնահատկություններով, որոնք պայմանավորված են բնական և կլիմայական գործոններով: Տարածաշրջանի կլիմաթերապիայի գլխավոր երկիրը Հնդկաստանն է: Հնդկաստանի լողափերը հայտնի են ամբողջ աշխարհում, հատկապես՝ Կերալա և Գոա նահագները: Հայտնի են նաև Մալդիվների լողափերը: Հարավային Ասիան մեծ հնարավորություններ ունի զարգացնելու լեռնակլիմայական առողջարարական զբոսաշրջությունը: Պատահական չէ, որ վերջին տասնամյակներում լեռնակլիմայական առողջարաններ են կառուցվում Հիմալայներում՝ հատկապես Քաշմիրում (Սրինագար, Ջամմու) [5]:

Ինչ վերաբերում է աֆրիկյան մակրոտարածաշրջանին, ապա այն ունի չափազանց ցածր պահանջարկ, որը պայմանավորված է մի շարք գործոններով: Այսպես, զգալի թվով երկրներ այցելելու համար անհրաժեշտ են բժշկական պատվաստումներ՝ տարածված հիվանդություններից գերծ մնալու համար, մի շարք երկրներ ունեն քաղաքական անկայուն վիճակ, և բացակայում է անվտանգության երաշխավորությունը, սպասարկման ենթակառուցվածքների ցածր մակարդակը, այլ տարածաշրջաններից ուղեվարձի բարձր գները, լողափերի՝ զբոսաշրջային առումով յուրացվածության ցածր մակարդակը: Առայժմ աֆրիկյան տարածաշրջանում կլիմայական առողջապահությունը սահմանափակվում է հյուսիսի՝ Մարոկկոյի, Ալժիրի և Թունիսի, կղզային՝ Մեյյեթների, Մավրիկիոսի, մասամբ՝ Կաբո Վերդեի լողափերով: Աֆրիկյան տարածաշրջանում առանձնահատուկ են Կանարյան, Ագոյան և Մադեյրա կղզեխմբերը, որոնք հանդիսանում են Իսպանիայի ու Պորտուգալիայի անդրծովյան տարածքներ: Նրանք աչքի են ընկնում համաշխարհային նշանակության առաջնակարգ լողափերով՝ Սանտա Կրուզ դե Տեներիֆե, Սանտա Կրուզ դե լա Պալմա, Լաս Պալմաս, Ֆունշալ, Պոնտա Դելգադա: Ծրագրված է առողջարանային նպատակներով օգտագործել Ալժիրի, Եգիպտոսի ցեխային և թանաքի լճերը:

Աշխարհի կլիմայական առողջարանների տեղաբաշխման գործում իր ուրույն տեղն ունի Հայաստանի Հանրապետությունը: Հայաստանի կլիմայական պայմանները դասվում են աշխարհի բարձրակարգ ռեկրեացիոն ռեսուրսների շարքին: Արևոտ (մինչև 2700-2800 ժամ/տարի), պարզկա օրերը (մինչև 150-200 օր/տարի), տարբեր եթերանյութերով հարուստ կազդուրիչ լեռնային օդը, տարբեր բարձրության գոտիների եղանակային առանձնահատկությունների գույզորդման հնարավորությունները ստեղծել են մեծ նախադրյալներ զբոսաշրջության և հանգստի բոլոր ձևերի համար [2]:

Կլիմայական շատ պայմաններով՝ օդի ջերմաստիճանի, հարաբերական խոնավության, արդյունավետ ջերմաստիճանների, եղանակային տեսակետից հարմարավետության աստիճանով և այլն, Հայաստանի շատ առողջարաններ՝ Ջերմուկ, Արզնի, Հանքավան, Ստեփանավան, Գորիս, Սևան, Մարտունի, Աղվերան, Եղեգնաձոր, Մարմարիկ և այլն, չեն զիջում աշխարհի հայտնի զբոսաշրջային կենտրոններին:

Հայաստանի կլիմայական ռեսուրսները բարենպաստ են նաև ձմեռային սպորտի, զբոսաշրջության ու հանգստի համար: Այդ նպատակներով կարող են ստեղծվել կենտրոններ Ծաղկաձորում, Սևանի ավազանում, Ապարանում, Լոռիում, Զանգեզուրում, Տավուշում, Աշոցքում:

Հայաստանում ջրային ռեսուրսներն ունեն կարևոր նշանակություն ինչպես հանգստի (բուժիչ ու կազդուրիչ), այնպես էլ զբոսաշրջության (գիտաճանաչողական և գեղագիտական) համար:

Հանքային ջրերով առավել հարուստ են՝ Վայոց ձորի, Կոտայքի, Տավուշի, Գեղարքունիքի և Լոռվա մարզերը: Շիրակի մարզի հանքային ջրերը դեռ չեն օգտագործվում: Հանքային ջրերի պաշարների երկրաբանահետախուզական աշխատանքները շարունակվում են, և ներկայումս կան հայտնաբերված, բայց չհաշվարկված պաշարներ, որոնք ունեն մեծ ներուժ՝ Գեղարքունիքում, Կոտայքում և Լոռիում:

Բուժիչ հանքային ջրերը ըստ նշանակության բազմազան են: Աղեստամոքսային ու հենաշարժիչ համակարգերի հիվանդությունների բուժման համար օգտագործում են Ջերմուկի, Հանքավանի ջրերը, իսկ սիրտանոթային ու նյարդային համակարգերի հիվանդությունների բուժման համար՝ Արզնիի, Լիճքի, Հանքավանի ջրերը:

Ջերմուկ, Արզնի և Հանքավան ջրերի հիման վրա ստեղծված են առողջարաններ, և այդ ջրերը կարող են ունենալ լայն շուկա նաև հանրապետությունից դուրս [1]:

Հայաստանում հետազոտված հանքային ջրերի պաշարները կազմում են շուրջ 274,6 լ/վրկ: Ներկայումս օգտագործվում է մոտ 100 լ/վրկ: Այստեղից պարզ երևում է, թե ինչպիսի հնարավորություններ կան Հայաստանում հանգստի և զբոսաշրջության զարգացման համար: Ըստ հաշվարկների, եղած ջրերի արդյունավետ օգտագործման դեպքում, Հայաստանում (համապատասխան

տնտեսական բազայի առկայության դեպքում) կարելի է ստեղծել մինչև 50 000 տեղանոց առողջարանային համակարգ [2]:

Նշված վայրերում աշխատատեղերի առկայությունը հիմնականում կապված է ռեկրեացիոն ոլորտի սպասարկման հետ: Վերջին տարիների սոցիալական վիճակի ընդհանուր անկմամբ կրճատվել է բուժվողների և հանգստացողների թիվը և հետևապես՝ նաև աշխատատեղերը:

Իրենց ճանաչողական ու գեղագիտական մեծ արժեքներով առանձնանում են նաև բարձր լեռնային լճերը, գետերն ու սառնորակ, քաղցրահամ աղբյուրները:

Հայաստանում առկա են նաև երկրաջերմային ջրերի բազմաթիվ երևակումներ, որոնց ջերմաստիճանը հասնում է մինչև 800C, և այդ ջրերը հաջողությամբ կարող են օգտագործվել բալնեոլոգիայում:

Եզրակացություն: Եզրափակելով պետք է նշել, որ կլիմայական առողջարաններ կան բոլոր մակրոտարածաշրջաններում, որոնց հայտնիությունը և սպասարկման մակարդակները խիստ տարբերվում են միմյանցից: Առանձին առողջարանային շրջաններ դարձել են այս բնագավառի դասական օրինակներ՝ միջերկրածովյան, սևծովյան, մերձատլանտյան, Ֆլորիդայի ու դրանց գործունեությունը օրինակ է հանդիսանում այլ տարածաշրջաններում ձևավորվող առողջարանների համար:

Նոր ձևավորվող առողջարանները՝ Կենտրոնական Ասիա, Ավստրալիա, Հարավային Ասիա՝ հենվում են բնական պայմանների՝ արևափայլ, ջրավազաններ, լեռնային առողջարար օդ, ինչպես նաև բնական ռեսուրսների վրա՝ բուժիչ ցեխեր, հանքային ու թերմիկ ջրեր, տորֆ:

Մեր հանրապետության առողջարանային տնտեսությունը դեռևս հեռու է իր բավարար գործունեությունից, քանի որ այս ուղղության զարգացման նախադրյալներ ունեցող տարածքները գերազանցապես ընդգրկված չեն առողջապահական զբոսաշրջության համակարգում: Գործողները բավական թանկ են, հասու չեն մեր հանրապետության լայն խավերին, միևնույն ժամանակ, նրանց գործունեության գովազդն այնքան ուժեղ չէ, որ օտարերկրյա քաղաքացիներն օգտվեն այդ ծառայություններից: Անհրաժեշտ է յուրացնել բարենպաստ պայմաններ ունեցող տարածքները (Ձորագետի, Փամբակի, Արփայի հովիտներ, Սևանա լճի առափնյա, թթու ջրերի շրջաններ, լեռնային հարթավայրեր և այլն) առողջարանների ստեղծման առումով և սահմանել գնային ճկուն քաղաքականություն մեր հանրապետության բնակչության համար:

Գրականություն

1. Ավետիսյան Ս., Գրիգորյան Վ., Հայաստանի Հանրապետության մարզերի զբոսաշրջային երթուղիները, Երևան, Մեկնարկ, 2021, 304 էջ:
2. Գրիգորյան Վ., Ոսկանյան Ա., Հայաստանի Հանրապետության տնտեսական աշխարհագրություն, Երևան, Մեկնարկ 2016 334 էջ:
3. Թովմասյան Գ., Առողջարանային զբոսաշրջության էությունը և զարգացման արդի միտումները: Տնտեսություն և հասարակություն, 2011.
4. Ветитнев А.М. и другие, Лечебно-оздоровительный туризм: вопросы терминологии и типологии// Вестник СГУТ и КД-2012.
5. Окладникова Е.А., Международный туризм. География туристских ресурсов мира, Москва, 2002г, 384с.

Հոդվածը տպագրության է երաշխավորել խմբագրական խորհրդի անդամ, աշխ.գ.դ., Ա.Ռ.Ավագյանը: